

DE HANZISCHE VISIMPORT IN HET ZWIN IN DE XIV^{de} EEUW

A côté de celles du Pas de Calais et de Great Yarmouth (Norfolk, Angleterre), les pêcheries danoises du Sund furent les plus fameuses du moyen âge. Dans ce détroit danois s'assemblaient chaque année, vers la fin de l'été, les bancs de hareng. Cette concentration se fit surtout sur les côtes de Scanie où se trouvaient les ports de Schonen et de Falsterbo. De bonne heure ces pêcheries furent envahies par les marchands allemands et néerlandais de la Hanse teutonique. Les « Osterlings » de Lubeck, Hambourg, Bremen, Harderwyck et Campen les exploitèrent avec l'autorisation des rois de Danemark.

A Schonen et à Falsterbo ils eurent leurs « vitten » ou concessions où on procédait à la salaison du hareng. La pêche même était l'affaire des pêcheurs danois. Voici ce que le chroniqueur français, Philippe de Maizières, qui en fut témoin, nous rapporte à ce sujet, non sans beaucoup d'exagération : « D'ancienne coutume, chacun an les nefes et les bateaux de toute Allemagne et Prusse s'assemblent à grand ost audit destroit de mer (entre Suède et Denemark) es deux mois dessusditz (septembre et octobre) pour prendre le herenc, et est commune renommée que ils sont 40 mil bateaux, qui ne font autre chose que peschier le herenc, et en chacun bateau du moing a 6 personnes, et en plusieurs 7, 8 ou 10; et en outre les 40 mil bateaux, y a cent grosses nefes, qui ne font autre chose que recevoir et saler en quauques (barils) les herencs que les 40 mil bateaux preignent. On y trouvera plus de 3 cent mil hommes qui ne font autre chose es deux mois que prendre le herenc... »

Les Hanséates eurent bientôt, au XIV^e siècle, pendant la guerre de Cent Ans, le monopole du commerce en hareng caqué et en stockvis ou morue séchée de Norvège. A Bergen ils eurent tôt fait à supplanter les Norvégiens et les Anglais. Leurs chargements de poisson salé et séché trouvaient preneur dans tous les pays de la mer Baltique et de la Mer du Nord, surtout en Flandre et en France. En Flandre ils obtinrent des comtes une étape pour le hareng caqué à Damme et pour la morue séchée à Monnikerede. Après 1372 ils déchargèrent leurs cargaisons de poisson surtout à l'Ecluse, le grand havre du Swin et avant-port de Bruges. Les Flamands cependant commencèrent à imiter les procédés hanséatiques et bientôt, vers 1393, ils prirent l'initiative audacieuse à suppléer eux-mêmes à leurs besoins de hareng caqué. Ce fut l'introduction de la nouvelle manière de caquer le hareng, attribuée à un simple pêcheur de Hughevliet-lez-Biervliet, Guillaume Beukel, marin au service du duc de Bourgogne.

Met de uitbarsting van de Honderdjarige Oorlog tussen Engeland en Frankrijk (1337) trad in de ontwikkeling van het internationaal vis- en haringbedrijf een belangrijke wending in. Als gevolg van de kriegs- verrichtingen, die hongersnood en ziektenepidemieën verwekten, kwam er inderdaad over de Franse gewesten een groot tekort aan voedsel, waaronder in de eerste plaats vis. Van deze gunstige omstandigheid konden de kooplieden van de Duitse Hanze gebruik maken om hun handel in de gebieden van de Baltische zee en van de Noordzee aanzienlijk uit te breiden en de distributie van verduurzaamde vis te mo-

nopoliseren. Deze kooplieden waren herkomstig van de Nederduitse steden en de Zuiderzeehavens, gelegen van Kampen in Overijssel (Nederland) tot Dantzig (Pruisen) en zelf tot Reval (Estland). Ze vormden aanvankelijk een tamelijk losse bond van handelssteden, tot ze omstreeks 1369 nauwer aaneensloten om te vormen één enkel hanzeverbond, waarin evenwel de Zuiderzeehavens nog steeds een zekere onafhankelijkheid behielden. De voornaamste centra van de Hanze waren Lubeck, Hamburg en Kampen. Hun voornaamste kantoor of buitenlandse stapelplaats was Brugge. Overigens strekten hun handelsverrichtingen zich uit tot Novgorod in West-Rusland, Bergen in Noorwegen en Londen in Engeland. Ze monopoliseerden eveneens de handel in zout, eerst dit gedolven te Luneberg, daarna dit uit de baai van Bourgneuf (Frankrijk). Voor de handel in haring was er voor hen aanvankelijk geen concurrentie mogelijk. Ze waren inderdaad meester over de productiecentra in Scanië, de zuidpunt van Zweden, toen aan Denemarken. Daar lagen de twee belangrijkste visserijhavens uit de Baltische Zee, namelijk Schonen en Falsterbo. Gezien de Schonense visserijgronden er zich in de onmiddellijke nabijheid van de kust bevonden, konden de Deense vissers er de gevangen haring in een minimum van tijd aan wal brengen. De Hanzekooplieden gelastten er zich dan met het zouten ervan. Daartoe hadden ze te Schonen en Falsterbo eigen werkhuizen en opslagplaatsen, gegroepeerd in concessies, genoemd « vitten », bestuurd door eigen « voogden ». In deze nederzettingen werd de vis door vrouwen gereinigd en door mannen in tonnen geslagen. Aanvankelijk bezaten, naast de Duitsers en de Nederlanders, ook de Engelsen en de Schotten en zelfs de Vlamingen en de Brabanders eigen « vitten » in Scanië. Gebruik makend van de talrijke oorlogen tussen de koningen van Denemarken en Zweden om de heerschappij over Scanië, wisten de Hanzesteden evenwel geleidelijk de voornaamste plaats de veroveren en hun concurrenten te verdringen. Alleen hun « vitten » bleven over. Deze bevonden zich in de maanden augustus, september en oktober, tijdens dewelke de Deense haringvisserij plaatsgreep, in volle bedrijvigheid. Weldra waren het vooral de lieden van Lubeck, Bremen, Hamburg en Kampen, die de voornaamste producenten in tonharing voor de vastentijd werden. Deze vis importeerden ze dan in Engeland en Frankrijk, maar vooral in Vlaanderen. In 1368-69 stuurde Lubeck alleen reeds jaarlijks zowat 200 schepen naar Schonen en voerde het er niet minder dan 36.400 tonnen haring uit, dit naast de 62.100 tonnen geproduceerd en uitgevoerd door de andere Duitse hanzesteden uit het Oostzeegebied en de ongeveer 20.000 tonnen voortgebracht en uitgevoerd door de Zuiderzeehavens. Zo heeft men de gezamenlijk uitvoer van alle Hanzesteden in zake in tonnen geslagen vis uit Scanië in die jaren op 120.000 tonnen geschat. Hiervan ging een zeer groot deel, misschien wel het grootste gedeelte, naar Vlaan-

deren, meer bepaald naar de Zwinhavens. Deze Deense vis was, van de jaren 1300 af, een van de voornaamste handelsartikelen. Welke de hanzekooplui in het graafschap importeerden. Niet te verwonderen dan, dat in 1324, bij de reorganisatie van de Zwinstapel te Brugge, door de Graaf van Vlaanderen een bijzondere stapel voor de tonharing te Damme en een voor de stokvis te Monnikenrede werd ingericht.

De gedroogde vis, die de Hanzekooplui in Vlaanderen invoerden, was herkomstig uit Bergen in Noorwegen. Daar werd ze uit aan de noordkust van Noorwegen gevangen kabeljauw voorbereid. Oorspronkelijk hadden de Duitse kooplui hierbij af te rekenen met de Engelse concurrentie, maar die wisten ze reeds na 1300 grotendeels uit te schakelen. Naast stokvis voerden de Duitse kooplui uit de Skandinavische landen ook nog haringsmeer, uit de afval of « grum » van de gekaakte haring gemaakt, walvisvet en andere visserijproducten uit de Skandinavische landen in Vlaanderen en Frankrijk in. Zelfs de Parijse markt werd ten slotte door hun vermaarde Schonense en Bergense visproducten veroverd.

De Hanzische visaanvoer in het Zwin had, als gevolg van de stapeldwang te Damme, wel met enkele moeilijkheden af te rekenen. Alle koopwaren, die de Duitse kooplieden in het Zwin ontscheepten, moesten eerst te Brugge, of, was het tonharing, ook te Damme, te koop aangeboden worden. Elders mochten dit niet gebeuren. Gezien hun bekommernis om de ingevoerde verduurzaamde vis zoveel mogelijk nutteloos oponthoud te besparen, hierdoor onvoldoende werd in acht genomen, konden de Oosterlingen of Duitse kooplui zich bij de stapeldwang niet steeds neerleggen. De verplichting te Damme in de stapel te komen had voor gevolg dat de Schonense tonharing er soms verschillende weken opgehouden werd, alvorens doorgelaten te worden, wat schadelijk voor de vis was. Ook de Vlaamse vishandelaars konden met dergelijk oponthoud niet instemmen. Reeds in 1335 vernemen we uit een brief van een Gents koopman, dat « Damme deromme roept omme datter vele wijns ende harinx coemt, dat men niet telivrereren mach, de kelsiede si vulcomen... ». Deze wantoestand droeg dan ook bij tot de eerste breuk tussen Brugge en de Duitse Hanze in 1358 en tot het daaruit voortvloeiend boycott van die stad door de Oosterlingen tot 1360. Toen de hanzekooplui dat jaar hun kantoor opnieuw te Brugge vestigden, verkregen ze er, als prijs voor hun terugkeer, verschillende belangrijke privileges, waaronder de toelating er hun tonharing te mogen bijpekelen. Dat jaar ook ontving Kampen zulke uitgebreide vrijheden in het Zwin, dat het voortaan de belangrijkste leverancier van tonharing zou worden.

Alhoewel voorbijgestreefd door de hanzekooplui, verbraken de Vlamingen geen eens de rechtstreekse verbanden met Scanië zelf. De Brugse handelaars importeerden nog steeds rechtstreeks uit Denemarken het vermaard Schonens product. In 1368 is er zelfs spraak van de « vitten vor deme slote te Schonor, dar de Vlaminghe pleghen to ligghende » d.i. van de aan-

legplaats van de Vlamingen te Schonen nabij het kasteel aldaar. De concurrentie werd evenwel groter en de toegang tot Scanië steeds moeilijker. In 1369 werd zelfs aan de Engelsen, Schotten en Welschen voortaan alle toelating tot inzouten van haring in Scanië verboden en dit niet door de koning van Denemarken, maar wel door de Duitse Hanze, die er meester geworden was. Voor de Hanze zelf nochtans rees weldra een nieuw gevaar op. In 1369 verleende de koning van Zweden aan de Hollandse en Zeeuwse zee-lui het voorrecht om in Scanië de haring te mogen inzouten. Onder de havens, die hierdoor naast Kampen tot ontwikkeling kwamen, bevonden zich Amsterdam, Enkhuizen, Wieringen, Zierikzee en vooral Brielle. Dit had als gevolg, dat voortaan van uit deze plaatsen ook tonharing in Vlaanderen geïmporteerd werd. Meer en meer gingen de Vlamingen zelf naar Brielle en Zierikzee om er in tonnen geslagen vis te kopen.

De aanvoer van tonharing in de Zwinhavens werd na 1369 zo massaal, dat de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, besloot er zijn profijt uit te halen. In afbreuk met de stapeldwang van de tonharing te Damme, liet hij van 1372 af toe, dat voortaan ook te Sluis tonharing mocht gelost, verhandeld en overgescheept worden, dit nochtans tegen betaling door de kopers van een zware tol. Wie deze tol niet wou betalen, moest maar als voorheen zich naar Damme richten. Dank zij de instelling van deze tol, kennen we de hoeveelheden vis, die te Sluis van 1372 af ontscheept en aan de man gebracht werden. Deze import gebeurde vooral tijdens het najaar en het daaropvolgende voorjaar tussen de maanden november en april en dit omdat de in tonnen geslagen haring in Vlaanderen uitsluitend als vastenspijs gedurende de vastenperiodes vóór paschen gebruikt werd. Volgens onze berekening werden aldus, van 1372 tot 1382, gedurende de vastenmaanden van die jaren, jaarlijks gemiddeld 1.500 à 2.200 last (elk last tellende 12 tonnen) of 18.000 à 26.000 tonnen Schonense kaakharing te Sluis verkocht. Te Damme, waar we over dergelijke gegevens niet de beschikking hebben, moet de import nog groter geweest zijn.

De in Vlaanderen ingevoerde Schonense tonharing vinden we te koop in de meeste steden van het binnenland, o.a. te Gent en te Doornik. We vinden haar ook in Brabant, o.a. te Antwerpen en te Mechelen. In deze beide steden bevond er zich inderdaad een visstapel. De hertog van Brabant hief bovendien te Antwerpen, sedert oude tijden, gedurende de vastentijd, op de verduurzaamde vis, waaronder in de eerste plaats op de tonharing, een bijzondere tol, die de Mechelse kooplui te betalen hadden. Zo weten we, dat te Mechelen, na 1365, jaarlijks gemiddeld 200 last of 2.400 tonnen kaakharing aangevoerd werden.

De invoer van Schonense tonharing begon van 1383 af evenwel fel te lijden onder de troebelen, die, op het einde van de regering van Lodewijk van Male, in Vlaanderen uitgebroken waren. In het begin van het jaar 1383 werden grote hoeveelheden Schonensche

kaakharing te Sluis en te Damme door de grafelijke baljuws aangesalgen en dit omdat de Hanzekooplui met de rebellen van Filips van Artevelde, die tegen de graaf in opstand waren, hadden «geconverseerd» of gecollaboreerd. Aldus hadden de kooplui uit Kampen een zeer zware schatting te betalen voor de voorraden kaakharing, in het totaal 1.245 last of 13.840 tonnen, die ze te Sluis liggen hadden. Deze moeilijkheden hoopten zich zo op, dat in 1388 de hanzekooplieden besloten Vlaanderen te verlaten en hun kantoor te Utrecht te vestigen. Deze boycott duurde tot 1392. Alleen Kampen voerde nog steeds kaakharing te Brugge aan. Het tekort aan deze vissoort werd aldus een aansporing voor de Vlamingen, om ze zelf te produceren. In 1393 verkregen ze hiertoe de gelegenheid. Dat jaar dierven de hanzekooplui, uit vrees voor de zeeroverij in de Baltische zee, zich niet naar Scanië begeven. Dit liet allerlei avonturiers toe de Schonense tonharing door het kaken van Noordzeevis te vervangen, iets wat in 1394 door Kampen toegelaten werd. Dit voorbeeld werd op grote schaal door de Vlamingen nagevolgd. In 1395 was er reeds een grote aanvoer van gekaakte Noordzeeharing te Sluis. Het volgende jaar evenwel kwamen de Hanzeaten te Brugge met hun Schonens product terug. De strijd tussen de Noordzeeharing en de Schonense tonharing was ingezet. Hij zou ten voordele van de Vlamingen en ten nadele van de Hanze eindigen.

Roger DEGRYSE.



Sucres de Tirlemont

PAINS

MORCEAUX

RATIONS EMBALLEES

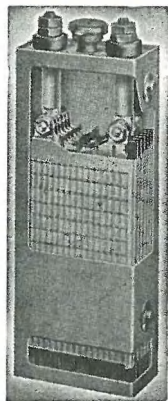
PERLES

GRANULES

SCIURES

IMPALPABLES

EXIGEZ-LES EN EMBALLAGES D'ORIGINE



POUR VOTRE SÉCURITÉ,

utilisez la BATTERIE D'ACCUMULATEURS AU CADMIUM-NICKEL

« ALKUM »

DURÉE 15/20 ANS

CONSULTEZ LES SPÉCIALISTES DE L'ELECTRICITÉ

L'Electro-Navale & Industrielle, s. a.

63, rue de l'Empereur, ANVERS.

Tél. 33.79.90 (6 lignes)

AGENCE MARITIME DE KEYSER THORNTON

Société Anonyme

14, LONGUE RUE DE L'HOPITAL — ANVERS

Tél. 33.78.10 (10 lignes). — Télégr.: Dekeyser Anvers — Telex : De Keyser AN 299, Anvers

Courtiers de Navires, Affrèteurs et Transitaires

Lignes régulières sur la Norvège, la Suède, le Portugal, l'Espagne, le Proche-Orient, le Canada, les Etats-Unis d'Amérique, le Pacifique Nord, l'Amérique du Sud, l'Afrique Occidentale, le Congo Belge

Dédouanements — Expéditions — Magasinage — Mise à bord — Assurances — Tous frets à l'exportation
Tourisme — Voyages à forfait — Transports aériens

Bureaux : à BRUXELLES, 53, Cantersteen; à GAND, 9, Place d'Armes